

Palau 100
2012—2013

PARLEM
DE
MÚSICA

GUIA D'AUDICIÓ

Elaborada per Luca Chiantore

22 de març de 2013
Palau de la Música Catalana

András Schiff, piano

L. van Beethoven: *Sonates núm. 19, 20, 11, 12, 13, 14 i 15*

contingut

Beethoven i el piano	04
Beethoven després de Beethoven	06
Beethoven i la integral de les <i>Sonates per a piano</i>	07
András Schiff	09
Luca Chiantore	12

Ludwig van Beethoven

(1800-1815)



Beethoven i el piano

La vida i l'art de Ludwig van Beethoven estan íntimament vinculats al piano. Malgrat que la posteritat l'ha volgut recordar com el gran compositor d'obres immortals, Beethoven es va obrir camí principalment gràcies a les seves qualitats com a intèrpret i improvisador tocant el piano. El conjunt del seu llenguatge compositiu va prendre cos a partir d'una experimentació que tenia en l'instrument el seu punt de referència constant, activitat perfectament documentada per milers de pàgines d'apunts de preparació, esborranys i exercicis que va conservar fins al darrer dia de la seva vida. I en aquests apunts, el piano hi és el protagonista absolut, com ho és en les obres –escasses, però sovint d'un interès històric sorprenent– que perduren de la seva etapa de formació.

La veritable especialitat del Beethoven jove eren les fantasies (*Freie Fantasien*), improvisacions

de forma lliure que assolien sovint la mitja hora de durada enmig d'una alternança continuada de caràcters, gèneres, motius i efectes instrumentals de diversa mena. Però fins i tot quan va començar a endegar el seu devessall d'energia en composicions escrites aparentment més relacionades amb la tradició, Beethoven es va mantenir sempre sensible a tot allò que no se sotmetia amb facilitat a les normes establertes.

Un bon exemple en són les tres *Sonates* que va escriure Beethoven, amb només tretze anys, i que no se solen incloure en les interpretacions integrals perquè no es van publicar amb número d'opus. La segona d'aquestes, especialment, presenta una introducció lenta que es torna a presentar en el decurs del següent “Allegro”, tot avançant quinze anys una solució formal anàloga que trobem en la *Sonata op. 13*, la cèlebre “Patètica”.



Beethoven: Sonata en Fa menor, WoO 47 núm 2. Daniel Barenboim, piano

No sorprenen pas menys els diversos temes amb variacions que Beethoven va compondre de jove, encara aliens a la dimensió especulativa de les successives *Variacions op. 35* i *op. 120*, però no menys experimentals quant al tractament del piano i sempre carregades d'un gust permanent

per la sorpresa. Entre aquestes destaquen les *Variacions sobre l'Arietta “Venni Amore”* de Vincenzo Righini, publicades el 1791, i que eren l'autèntica targeta de visita del Beethoven de vint anys.



Beethoven: Variacions sobre la Arietta “Venni Amore” de Righini, WoO 65. Marc Dierauf, piano

Si aquests van ser els principis, no ha d'estranyar que a Beethoven, més que no pas a qualsevol altre compositor coetani, resulti tan difícil d'aplicar el concepte de "clàssic", tan vinculat a la idea d'ordre, d'equilibri, de bellesa. Les composicions de Beethoven saben ser molt boniques, sens dubte, però també humorístiques, sorprenents, enigmàtiques i terribles. En una època en què el debat estètic

estava en l'apogeu, el llenguatge de Beethoven va ser capaç d'adoptar formes sense precedents i de mirar abismes insondables, mai no vistos abans. Mai admirarem prou, per exemple, la varietat de formes d'una obra com la seva *Sonata op. 57*, carregada de silencis i sorpreses inaudites, que en una versió com la següent queden ben paleses.



Beethoven: *Sonata op. 57*, primer moviment. Maurizio Pollini, piano

D'aquesta imaginació sonora, les *Sonates per a piano* són un testimoni aclaparador: una prova rica i ben personal, sorgida del contacte directe amb el que va ser el seu instrument de treball i el mitjà per comunicar-se amb el seu públic. I fins i tot quan Beethoven va abandonar progressivament els escenaris, les seves obres

per a piano van continuar sent l'expressió d'una recerca tímbrica i formal inesgotable. N'és una bona prova la darrera *Sonata, op. 111*, aquí en la formidable interpretació en vídeo d'una dels intèrprets beethovenians més destacats del segle XX, el francès Eric Heidsieck.



Beethoven: *Sonata op. 111*, primer moviment. Eric Heidsieck, piano

Beethoven després de Beethoven

La fascinació romàntica envers la figura d'aquest geni creatiu va fer que, poc després de morir, la música de Beethoven esdevingués l'emblema de l'art capaç de reflectir i sublimar la personalitat d'un artista: la imatge pública del Beethoven que lluita heroicament contra el destí i avantposa la unitat del seu art a qualsevol compromís mundà, neix aleshores. Es tractava d'una lectura esbiaixada de les dades històriques, naturalment: Beethoven va viure, certament, com un artista lliure, però no pas més de com ho havien fet Mozart o Clementi, i la prova suprema de la sordesa va interferir greument la seva activitat diària només els darrers anys de la seva vida, mentre que per al públic romàntic va semblar-li una clau de lectura ideal també per comprendre obres escrites abans de l'aparició de les primeres molèsties auditives, com l'esmentada *Patètica*.

Però va ser sobretot amb l'arribada del positivisme, a mitjan segle XIX, quan l'obra de Beethoven va començar a ser presentada com l'eix en què pivota el conjunt de la història de la música. La musicologia naixent, amb un esforç per a l'estudi científic, va trobar en Beethoven una veta inesgotable: la seva vida

estava documentada d'una manera excel·lent i encara vivien nombrosos testimonis directes de la seva activitat; la seva obra estava projectada a la recerca de nous horitzons, tot ajustant-se a la perfecció a la idea típicament positivista del progrés, i ell mateix havia deixat un rastre inestimable de la seva activitat per mitjà dels manuscrits i els apunts personals.

Estudiar paral·lelament l'itinerari artístic i el vital va esdevenir una tasca en la qual els musicòlegs, historiadors i intèrprets es van abocar amb la mateixa dedicació. Aleshores es va parlar, amb un interès creixent, de la idea dels “tres períodes” (especialment des de la publicació, el 1855, del llibre de Wilhelm von Lenz *Beethoven et ses trois styles*), segons la qual la vida i l'obra de Beethoven es podien emmarcar en tres moments significativament separats. Per bé que mai no hi va haver acord sobre on començava i on acabava exactament cada període, i en les últimes dècades aquesta idea ha estat criticada durament per musicòlegs importants, aquest acostament paral·lel a la vida i l'obra continua gaudint avui dia de molta popularitat.



Lenz: *Beethoven et ses trois styles*, 1855. Edició original completa en línia

L'obra de Beethoven també va ser protagonista del nou enlluernament pels “catàlegs complets” (el primer es va publicar el 1851 –abans, doncs, del cèlebre catàleg que Köchel va dedicar a Mozart el 1862– i va ser seguit ben aviat per d'altres als anys 1865 i 1868), i de la naixent idea de les “integrals”. Les *Sonates per a piano* de Beethoven, de fet, es van interpretar per primera vegada completes en públic el 1861, a Londres,

repartida en un cicle immens de 18 concerts que incloïa també les seves obres de cambra: mai abans no s'havia dedicat a un sol compositor un cicle d'aquesta mena, que s'ajustava bé a l'interès dipositat en aquest compositor i a una nova concepció del concert, entès ja no com un espectacle o com un acte social, sinó com una manera d'accedir a una música que aleshores es començava a considerar com a “alta cultura”.



Thayer: *Chronologisches Verzeichniss*. 1865. Edició original completa en línia

Beethoven i la integral de les *Sonates per a piano*

Quantes són les *Sonates per a piano* de Beethoven? Qualsevol melòman familiaritzat amb la música d'aquest compositor en coneix la resposta: 32. Tanmateix, si ho haguéssim demanat al compositor, o a qualsevol dels seus alumnes, ens haguéssim trobat amb més d'una sorpresa. Carl Czerny, que va estudiar amb Beethoven a partir del 1801, va estrenar a Viena el *Concert per a piano núm. 5* i es va mantenir en contacte directe amb el compositor fins al final de la seva vida, en dona un nombre diferent: 29. I no hi ha cap error: senzillament, n'exclou les *Sonates* "fàcils", *op. 49* i la *Sonatina*, *op. 79*, que en canvi avui dia se solen considerar en el còmput. D'altra banda, ni Czerny ni la majoria dels intèrprets actuals solen considerar les tres *Sonates* de joventut WoO 47, dedicades el 1783 al príncep elector (i per això conegudes com a *Kurfürstensonaten*). Si s'opta per incloure-les – com ha fet Barry Cooper, l'expert beethovenià més important dels nostres dies, en la seva recent edició del 2007 –, es pot arribar a les 35 *Sonates*, tot posant damunt la taula arguments sòlids, o tornar a les 32, però substituint-les per les que va excloure Czerny.

Ja siguin 29, 32 o 35, les *Sonates per a piano* de Beethoven constitueixen un capítol extraordinari de la música occidental, i les obres que poden generar dubtes no són les més importants. En el que ens hem de fixar és en el corpus principal, format per prop de tres desenes d'obres mestres. I la insòlita varietat de solucions, idees i propostes estètiques distintes sobresurt especialment d'aquest corpus central quan, en comptes d'observar-les aïlladament, ens acostem a aquestes sonates com un conjunt, juxtaposant-les i copsant-ne tota la seva fantàstica diversitat.

És quan les observem com a conjunt que advertim millor per què tantes vegades, respecte de la producció de Beethoven, s'ha insistit en la idea de l'"estil", de la relació entre la seva producció i la música del seu temps i en el dinamisme amb què va ser capaç de proposar camins nous. Una consideració que planteja un desafiament fascinant als intèrprets, cridats a traduir en so un llegat compost de partitures en si mateixes silents.

Las 32 *Sonates per a piano* de Beethoven donen forma a un capítol ineludible de la història de la interpretació, i cap altra integral pianística ha estat enregistrada amb tanta regularitat. És cert que no tots els grans intèrprets beethovenians n'han gravat totes les *Sonates*: Edwin Fischer, per exemple, no ho va fer, ni tampoc Rudolf Serkin o Sviatoslav Richter. I no ho van fer tampoc altres grans pianistes que es van acostar a Beethoven d'una manera menys continuada, com ara Rubinstein o Horowitz. Però una llarga llista d'enregistraments complets, per un general acompanyades de les interpretacions en públic corresponents, travessa aquests darrers vuitanta anys, tot configurant una aventura estètica per si mateixa. I fins i tot els intèrprets més respectuosos amb el llegat beethovenià han acabat oferint per mitjà d'aquestes integrals una mostra de la seva inconfusible personalitat. La tensió estructural, encara no superada, de l'enregistrament pioner d'Artur Schnabel, fet entre els anys 1933 i 1935, conviu avui dia, gràcies als enregistraments discogràfics, amb la creativitat esclatant d'Eric Heidsieck, l'energia rítmica de Wilhelm Backhaus, el rigor i l'austeritat de Claudio Arrau o el lirisme intens i delicat de Wilhelm Kempff. Com a simple mostra d'aquesta diversitat, es poden observar les gravacions en vídeo d'aquests darrers dos intèrprets de la cèlebre *Sonata op. 27 núm. 2*.



Beethoven: Sonata op. 27 núm. 2. Claudio Arrau, piano



Beethoven: Sonata op. 27 núm 2. Wilhelm Kempff, piano

El recent enregistrament d'András Schiff s'insereix amb mèrits propis en aquest marc carregat d'història. I, de la mateixa manera que els seus prestigiosos predecessors, la seva aportació contribueix a recordar-nos que la

riquesa d'una composició rau precisament en la seva capacitat de prestar-se cada dia a noves interpretacions, i acompanyant-nos en el decurs de la història.

El pianista

András Schiff



Des de fa més de tres dècades, András Schiff és un dels pianistes més estimats i admirats del món. La precisió de la seva tècnica pràcticament no té parió en la història i la seva sonoritat elegant i sofisticada, sempre emmarcada en estructures rigoroses i alienes a qualsevol èmfasi sentimental, l'ha convertit en un referent ineludible per comprendre l'estètica interpretativa del nostre temps. Ha estat un dels pianistes que s'han mostrat sempre més sensible a l'estudi de la interpretació amb criteris històrics i a l'estudi del *fortepiano*, la qual cosa ha consolidat des del principi la seva fama d'interpret culte i ben informat, i s'ha abocat en diverses ocasions en autors no tan convencionals, com en el cas de les interpretacions que ha ofert de les obres de Janáček i Reger. Però el

seu repertori inclou sobretot els grans noms consagrats per la historiografia germànica: no solament Beethoven, a qui es dedica el concert d'avui, sinó també a Mozart, Schubert, Haydn (a qui Schiff s'ha dedicat amb més continuïtat que qualsevol altre pianista de la seva generació) i Johann Sebastian Bach. De fet, amb els seus enregistraments de les obres de Bach és com Schiff va captar des de bon començament l'atenció del públic internacional. I és novament en Bach que podem copsar més fàcilment el seu ús característic de l'articulació, amb aquest personalíssim *staccato*, brillant i gairebé punxant, que ell més que ningú altre ha contribuït a convertir en un tret distintiu de la interpretació actual.



András Schiff interpreta en directe las *Variacions Goldberg* de J. S. Bach

N'hi ha prou d'entrar actualment en qualsevol conservatori d'arreu per adonar-se immediatament de la profunda influència que exerceix András Schiff en les joves generacions de pianistes, no sols a l'hora d'interpretar les obres de Bach, sinó també de Mozart i de molts altres autors. El seu Schubert és, de llarg, el més escoltat actualment, i de Mozart, l'enregistrament de les *Sonates* i dels *Concerts* és novament una referència internacional.

Amb Beethoven aquesta influència encara no és tan evident perquè Schiff, que sí havia enregistrat els cinc *Concerts* feia anys, no ha publicat una integral de les *Sonates* fins a l'any 2009. Però la seva interpretació dels *Concerts* dóna pistes concloents sobre la seva aproximació a les obres d'aquest compositor. Ens parla, per exemple, de la seva exquisida atenció a l'estil individual de cada obra. És per això que el seu enregistrament del *Primer Concert* soni tan mozartià, mentre que el *Cinquè* presenta uns contrastos de masses sonores que superen els marcs habituals per a la interpretació d'aquestes peces.



András Schiff toca i dirigeix el *Concert núm. 1* de Beethoven

Schiff va fer l'enregistament sencer de les *Sonates* de Beethoven per a la discogràfica ECM en directe, a la Tonhalle de Zuric, en diversos concerts entre el 2004 i el 2007. La integral no va ser publicada fins al 2009, i a partir d'aleshores, gràcies també als concerts que Schiff està donant actualment monogràficament dedicats a les *Sonates*, el món està començant a familiaritzar-se amb el seu Beethoven, que

—com no podia ser altrament— és alhora molt personal i extremament rigorós, respectuós no solament amb l'obra sinó també amb l'extensa tradició interpretativa que l'acompanya. El web d'ECM dedica a cada disc una pàgina específica. Aquests són els enllaços corresponents als dos CD que inclouen les *Sonates* d'avui, els volums 3 i 4 de la integral beethoveniana enregistrada per Schiff entre els anys 2004 i 2007.



el web oficial de la integral de les *Sonates per a piano* de Beethoven enregistrada per András Schiff per la casa ECM



el web oficial de la integral de les *Sonates per a piano* de Beethoven enregistrada per András Schiff per la casa ECM

Amés, en el cas d'aquesta integral beethoveniana, Schiff va voler fer una cosa que no havia fet mai: acompanyar l'enregistament d'una àmplia sèrie de declaracions que aclareixen la seva posició, sorgides en el marc d'una extensa conversa amb Martin Meyer. Schiff hi palesa la voluntat de mostrar la progressiva evolució del llenguatge de Beethoven, es mostra ben conscient i ben informat sobre els processos compositius a vegades tan enrevessats que van

donar forma a cada *Sonata*, i ofereix les claus per comprendre les raons de les seves decisions com a intèrpret, bo i començant per les que poden deixar més sorpreses l'oient (com ara repetir la introducció de l'esmentada *Patètica*). Aquestes converses integren la base dels llibrets de la seva integral per a ECM i han estat publicades també en forma de llibre amb el títol de *Beethovens Klaviersonaten und ihre Deutung* (Bonn: Beethoven-Haus, 2007).



el lloc web oficial del llibre d'András Schiff sobre les *Sonates* de Beethoven

El mateix llibre és a la venda en edició italiana, titulat *Le Sonate per pianoforte di Beethoven e il*

loro significato. Conversazioni con Martin Meyer (Milano: Il Saggiatore, 2012).



el web oficial de la versió italiana del mateix llibre

Cal agrair que un gran intèrpret com Schiff hagi volgut oferir al públic unes claus de lectura per comprendre'n l'estètica. En el passat —especialment en les primeres dècades del segle XX, en què la figura de l'intèrpret professional era tota una novetat— això era una pràctica habitual; avui, en canvi, no és fàcil trobar intèrprets que es lliurin a la tasca no sempre fàcil d'explicar la seva posició al món musical, un fenomen que en canvi és habitual entre els compositors.

Podem estar ben segurs que una millor comprensió de l'actitud d'un artista no va mai en detriment de l'experiència única i insubstituïble d'un concert: aporta, ben al contrari, una riquesa i un aprofundiment encara més grans a aquest acte cultural extraordinari que constitueix l'escolta de la música en directe.

Luca Chiantore

Pianista, musicòleg i director de Musikeon, autor de *Beethoven al piano* (Barcelona: Nortésur, 2010)